

REPERTORIUL ARHEOLOGIC AL JUDEȚULUI ALBA

Redactori: V. Moga și H. Ciugudean, Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, Biblioteca Musei Apulensis, II, Alba Iulia, 1995, 271 pag. (text, planșe, hărți)

Un nou repertoriu arheologic — al județului Alba — vede lumina tiparului. Beneficiind de o colaborare generoasă — nu mai puțin de 22 de autori au contribuit la realizarea lui — repertoriul este structurat în câteva părți distincte, care prin modul de publicare ușurează munca celui interesat. După o introducere semnată de cei doi redactori — V. Moga și H. Ciugudean — din care aflăm inclusiv tergiversările în publicarea volumului venite din partea vechilor autorități, urmează abrevierile și partea cea mai consistentă, repertoriul propriu-zis (pag. 19—214).

Localitățile județului, în ordine alfabetică, sunt consemnate cu toate punctele cu descoperiri arheologice de pe raza lor, în ordinea cronologică a datării materialului recoltat. La sfârșitul listei urmează bibliografia sau informațiile despre aceste descoperiri, păstrându-se de asemenea ordinea în care ele au fost prezentate. Sunt astfel analizate 215 localități cu peste 1 000 de puncte cu descoperiri cuprinzând toate epocile istorice. În multe cazuri punctarea descoperirilor dintr-o localitate este ilustrată cu o marcă grafică în teren cu ajutorul unei hărți.

Anexele repertoriului sunt consistente și exhaustive ca informație: indicele localităților (pag. 215—221), indicele pe epoci (pag. 222—232) alături de 33 de planșe și hărți. După o lungă perioadă în care lipsa repertoriilor arheologice publicate a reprezentat un baraj informațional în fața cercetătorilor, iată că, în ultimul timp, acest neajuns a început să fie înlăturat. După județul Cluj, repertoriul Albei oferă o informație extrem de bogată, bine structurată și prezentată. Chiar dacă bibliografia descoperirilor mai omite unele contribuții (de exemplu pentru Alba Iulia nu sunt amintite importante studii ale lui R. Heitel despre realitățile medieval timpurii de aici) ansamblul este un volum reușit, care alături de utilitate poate reprezenta o sugestie pentru arheologii altor județe.

Doru Marta

P. P. PANAITESCU, INTERPRETĂRI ROMÂNEȘTI. STUDII DE ISTORIE ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ,

ediția a II-a, Ed. Enciclopedică, București, 1994, 257 pag.

Cele zece studii adunate de P. P. Panaitescu în volumul *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, reprezintă, cu siguranță una din ultimele apariții importante ale istoriografiei românești pentru o bună perioadă de timp. Medievalist, P. P. Panaitescu a fost, poate și datorită implicării sale în politică, una din figurile cele mai controversate ale fecunde perioade interbelice. Autor al mai multor monografii

celebre prin aprigele polemici declanșate la apariția lor — și să ne limităm doar la cazul N. Iorga, legat de tipărirea volumului despre Mihai Viteazul (1936) — P.P. Panaitescu deschide sau redeschide cu studiile cuprinse în volumul recenzat direcții de cercetare și abordări de o importanță covârșitoare pentru istoriografia românească.

Primul studiu: *Perioada slavonă la români și ruperea de cultura Apusului* se dorește o abordare generală, inclusiv cu prezentarea lungului diferend istoriografic între adepții ideii că slavonismul a fost o stavilă în fața progresului civilizației românești și o barieră în asimilarea culturii occidentale, și cei care negau o astfel de interpretare. Nuanțând, P. P. Panaitescu subliniază că, alături, poate, de o probabilă lipsă de contact cu lumea apuseană, cauzele relativ modestei emulații culturale românești medievale au fost instabilitatea politică, internă și externă, o economie cvasiagrară, lipsa marilor orașe cu autonomiile lor și, mai mult, influența sud-dunăreană grevată în secolele prestatale și pe un slavonism etnic. Influența catolică, puternică mai ales în secolele XIII—XIV a venit pe o filieră de apostolat nu doar religios ci și politic, lucru care dublat mai ales de realitățile transilvănene a produs reticență și de ce nu, respingeri neechivoce. La aceste explicații sunt adăugate și târzia încheiere a unei burghezii naționale precum și istoria în state separate a românilor. Panaitescu nu uită însă să arate că în momentul plasării unor personalități românești în ambianțe culturale elevate (P. Movilă, D. Cantemir etc.) rezultatele lor culturale au fost strălucite. Pretinsa opacitate promovată sub tutela slavonismului a fost penetrată inclusiv de moda apuseană, analiza frescelor medievale și descoperirile arheologice nuanțând înclinația domnilor români spre un anumit rafinament occidental.

Următorul studiu: *Problema originii clasei boierești* a suscitât de asemenea numeroase discuții în istoriografia românească, provocând replica lui N. Bănescu în paginile Memoriilor Secțiunii Istorice ale Academiei Române. Explicațiile oferite de învățatul bucureștean, sunt realități ce se repetă din Galia în Spania și Italia, din Germania în Anglia, Rusia și Țările Române.

Asimilarea treptată a slavilor, rolul pecenegilor și cumanilor, „românizarea“ tuturor până în secolele XII—XIII sunt probleme minuțios și pertinent analizate. Cu rezerva neacceptării „descălecatului“ și a unor mici inadvențe (ex. folosirea termenului de Marea Britanie în locul celui de Anglia) studiul a dat o orientare istoricilor în studierea clasei politice conducătoare românești în evul mediu.

Studiul următor: *Numele neamului și al țării noastre* încheie „tripticul“ care analizează realitățile medieval timpurii din spațiul românesc. Sunt analizate condițiile formării numelor popoarelor europene, subliniindu-se, în cazul românilor, atât rolul vechii ascendențe latine și a rostului romanității orientale în mentalul colectiv, cât și influența migrațiilor în general, a slavilor sudici în special. Geneza cuvântului „vlah“ are tocmai o astfel de origine, care infirmă aserțiunile legate de o posibilă emigrare din arealul sud-dunărean a românilor. Menționăm din nou reticența autorului pentru teoria descălecatului.

Următoarele articole părăsesc tematic interesantele probleme istorice legate de evul mediu timpuriu românesc. Răspunzând subtitlului volumului, P. P. Panaitescu analizează: *Drumul comercial al Poloniei la Marea*

Neagră în Evul Mediu. Importanța pentru visteria Moldovei a acestui drum a fost excepțională; mărfurile Liovului și Cracoviei tranzitau, inclusiv cu ajutorul negustorilor moldoveni țara fiind imbarcate în porturile de la Cetatea Albă, Chilia și Caffa unde rolul genovezilor și venețienilor era dominant. Relațiile politice speciale dintre Moldova și Polonia (jurământul de vasalitate din anul 1387, problema Pocuției etc.) sunt analizate contextual tocmai pentru importanța lor în dezvoltarea rutei nord-sud a comerțului din această parte a Europei. Victoriile otomane de la 1475 (ocuparea Caffei) și 1484 (ocuparea Chilie și Cetății Albe) transformă Marea Neagră într-un lac turcesc, ducând inevitabil la decăderea acestei rute comerciale.

Studiul *De ce au fost Țara Românească și Moldova țări separate* ridică o problemă extrem de interesantă, un caz aproape unic în evul mediu european. Explicațiile cauzelor unei evoluții separate, de multe ori în alianță, uneori în divergență, sunt de ordin geografic, al rutelor comerciale, zonelor de influență politică și a dublei evoluții dinastice. Intrarea Transilvaniei sub stăpânirea regatului maghiar a fragmentat unitatea geografică carpatică, fenomenul având loc cu două secole înaintea întemeierii statelor extracarpatiche. Este de asemenea subliniată tradiția ideii unității originii latine. Următorul capitol ridică de asemenea o problemă a evului mediu românesc: *De ce n-au cucerit turcii Țările Române?* Caz singular în sud-estul Europei secolului al XIV-lea și în centrul acesteia în veacul următor, poziția Țărilor Române față de Imperiul Otoman, dincolo de mult dezbătutele capitulații, a variat de-a lungul secolelor. Constantă a rămas doar neinclusiunea acestora ca pașalâcuri, cu administrație, armată și sistem economic în Imperiu. Cauzele sunt căutate în primul rând în avantajele economice ale Imperiului Otoman în relațiile cu Țările Române, fiind recunoscută lipsa de eficiență a administrației turcești, alături de relativă poziție colaterală a principatelor vis-a-vis de direcția principală de penetrare militară spre centrul Europei. Poate insuficient luată în considerare este și alternarea momentelor de rezistență militară cu cele de închinare, alături de unele tentative eșuate de organizare a pașalâcului.

Studiul dedicat orașelor medievale din Moldova și Țara Românească (*Comunele medievale în principatele române*) deschide un subiect mult dezbătut în istoriografia românească. Lipsa autonomiei față de puterea domnească diferențiază orașele din principate față de cele apusene, realitate nesubliniată de autor. Orașele, locuite de negustori, meșteșugari, ucenici și agricultori, alături de o restrânsă categorie avută își alegeau organele de conducere. Problema întemeierii orașelor înaintea statului este încă neelucidată pe deplin. Deși ultimele studii înclină spre negarea unei cronologii timpurii, cercetările arheologice pot aduce încă nesperate surprize (ex. Curtea de Argeș). Rolul sașilor, armenilor, italienilor, grecilor și al ungunilor este de asemenea subliniat. Argumentele devenirii Bucureștiului capitală a Țării Românești (*Cum au ajuns Bucureștii capitala țării*) sunt în primul rând de ordin comercial. Dacă în secolele XIV—XV pericolul otoman și direcția drumurilor comerciale au favorizat orașele de sub munte (Curtea de Argeș, Câmpulung și Târgoviște), secolul următor mută centrul de greutate pe drumul Giurgiului în condițiile creșterii rolului Imperiului Otoman în sudul și centrul Europei, implicit și

asupra Țării Românești. Relieful Bucureștiului, cu înălțimi ușor de fortificat (astăzi aproape complet aplatizate) este oferit de asemenea drept argument pentru mutarea capitalei.

Ultimele studii ale volumului: *Inceputurile literaturii în limba română și Renașterea și românii* reprezintă preocupări, pe care P. P. Pănaiteșcu le va amplifica în două lucrări fundamentale apărute însă abia în deceniul șaptes. Istoria culturii medievale românești, problemă extrem de complexă, a fost analizată de autor în profunzime. Principalele limite ale celor două studii rezidă din primatul scrierilor bisericești în raport cu opera cronicărească și de existența unei influențe a Renașterii în Țările Române.

Valoarea culegerii de studii aparținând medievistului P. P. Pănaiteșcu este excepțională în ciuda trecerii câtorva decenii de la apariția primei ediții. Căile și sugestiile oferite au reprezentat fecunde direcții de cercetare pentru istoriografia română a ultimelor trei decenii. Excepțională este de asemenea și ideea reeditării acestui volum, îngrijit cu acribie și profesionalism de cercetătorii ieșeni Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely. Căci, așa cum sugerează și primele rânduri ale postfeței, volumul, în ciuda valorii sale, a fost extrem de puțin cunoscut tineretului studios, datorită, cu siguranță, momentului istoric ingrat de apariție — toamna anului 1947.

Doru Marta

SZAKÁLY FERENC, MEZÓVÁROS ÉS REFORMÁCIÓ.

**Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez,
Budapest, 1995, 486 p.**

Lucrarea istoricului budapestan Szakály Ferenc dedicată în întregime epocii Reformei din secolul al XVI-lea din bazinul dunărean, este un volum de studii parțial publicate anterior, dar acum revăzute și substanțial refăcute, pe măsura cercetărilor personale din ultimii ani. Preocupat anterior de istoria economică și, în cadrul acesteia, de cea a comerțului din teritoriile central-europene ocupate de turci, Szakály Ferenc a făcut o adevărată pasiune pentru problematica istorică a târgurilor din spațiul respectiv, extinzându-și cercetările și asupra chestiunilor de istorie a culturii.

Firește, reconstruind activitatea unor personalități culturale ale secolului al XVI-lea, de talia unui Szegedi Kiss István, care a fost serios implicat în extinderea Reformei în zona de la estul Tisei, Szakály s-a ocupat și de detaliile legate de istoria confesională a Transilvaniei. Ba chiar și a Moldovei, datorită cercetării unui personaj cu adevărat foarte interesant, Wolfgang Schreiber-junior, plecat în misiune — parțial comercială, de promoționare a produselor tipografice protestante, parțial confesională, de sprijinire a lui Jacob Heraclitul, primul agent al Reformei europene cățărât pe un tron aflat undeva la fruntariile răsăritene